

Als het kompas alle kanten uitdraait...

- Spreker** : Eef Goedseels, onderzoeker NICC en vrijwillig medewerkster Leuvens Instituut voor Criminologie, KU Leuven
- Moderator** : Katrien Herbots, stafmedewerkster Kenniscentrum Kinderrechten
- Verslag** : Helene Asselman, assistent Instituut voor Sociaal Recht, KU Leuven

Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van het doctoraatsonderzoek¹ wordt aanbevolen om MOF- en VOS-trajecten te scheiden met enerzijds een pad dat een constructieve en proportionele reactie op de feiten inhoudt, met als doel de norm duidelijk te stellen en de jongere tot meer inzicht omtrent de feiten te brengen, en anderzijds een pad dat staat voor recht op hulp, met maximale kansen voor hulp in een vrijwillig kader, met als doel tegemoet te komen aan (mogelijke) onderliggende problemen, waarbij het WELZIJN van de jongere een gemeenschappelijke leidraad vormt en er ook bruggen of oversteken zijn tussen beide.

Methodiek

Aan de hand van een brainstormsessie, ondersteund door post-its te gebruiken, werd in deze werkgroep dieper ingegaan op het voorstel tot eventuele scheiding van de VOS- en MOF-trajecten. Een antwoord werd gezocht op de volgende vragen: 'Is er een draagvlak voor een scheiding tussen VOS- en MOF-trajecten?', 'Wat leeft onder de deelnemers over de scheiding tussen VOS- en MOF-trajecten?'. 'En wat zijn mogelijke hinderpalen of gevaren die verwacht kunnen worden bij de scheiding van beide trajecten?'

1. Het draagvlak voor een scheiding van MOF- en VOS-trajecten

Elke deelnemer kreeg een post-it en schreef op wat het eerste is dat bij hem/haar opkomt bij de suggestie over de scheiding van MOF- en VOS-trajecten. Vervolgens mocht ieder zijn/haar post-it een plaats geven op een balans, waarbij de linkerkant van de balans 'tegen' de scheiding vertegenwoordigde, de rechterkant 'voor' de scheiding, en twijfelaars hun post-it meer in het midden konden plakken.

¹ Goedseels, E. (2015). *Jeugdrechtmodellen in theorie en praktijk. Een empirisch onderzoek naar het discours en de praktijk van Belgische jeugdrechters*. Proefschrift. KU Leuven (onuitgegeven).

Het resultaat toont aan dat de meningen erg verdeeld waren. De balans is met andere woorden 'in balans'.

Bij de tegenstanders zijn de belangrijkste bezwaren de volgende:

- beide situaties hebben in veel gevallen dezelfde basis. Een jongere die een MOF pleegt, heeft in veel gevallen een VOS-achtergrond. Beiden moeten daarom op dezelfde manier behandeld en begeleid worden.
- jongeren, ongeacht VOS of MOF, hebben nood aan een individueel traject op maat. Een jongere moet daarbij los staan van een VOS- of MOF-label. Een scheiding van trajecten zou nog meer tot 'labelisering' leiden.
- een scheiding van trajecten mag niet leiden tot louter sanctionerende maatregelen binnen de MOF-trajecten. Herstel, behandeling, bescherming, beperken van recidive... zijn minstens even belangrijk. Scheiding zet de deuren open naar een louter sanctionerend beleid ten aanzien van jongeren in MOF-trajecten.

Bij de voorstanders worden de volgende argumenten aangegeven:

- er is op de dag van vandaag in de praktijk ook al een scheiding van beide trajecten.
- een scheiding van trajecten zou voor jongeren een verduidelijking kunnen zijn. De huidige vermenging van beide trajecten zorgt er in veel gevallen voor dat men de jongere in theorie wil beschermen, bijvoorbeeld door middel van een plaatsingsmaatregel, maar dat dit door de jongere in kwestie als een straf beschouwd wordt, en dan nog een heel zware omdat hij/zij op voorhand niet weet hoe lang deze zal duren. Een scheiding zou het daarom mogelijk maken enerzijds te reageren op het feit zelf, binnen het MOF-traject, en anderzijds in te zetten op bescherming en behandeling van de jongere, binnen het VOS-traject.

De twijfelaars hebben de volgende bedenkingen:

- beide trajecten zijn niet los te koppelen van elkaar, en moeten in elk geval op de ene of de andere manier gecombineerd en verbonden worden. Er wordt gesproken van een "LAT"-relatie tussen beide trajecten: *living apart together*. Dit wordt als een fundamentele voorwaarde gezien bij een (mogelijke) scheiding;
- het is voorlopig onduidelijk wát men wil scheiden en op welke manier men beide trajecten van elkaar wil loskoppelen;
- de vraag rijst of een scheiding het systeem wel beter zou maken? Zou dit soelaas bieden?
- ook zuiver pragmatische bedenkingen worden geuit: hoe wil men dit organiseren?

De deelnemers discussieerde kort verder over de resultaten van deze 'poll'.

- Iemand schuift naar voor dat volgens zijn ervaring, vaak tegelijkertijd op VOS en MOF gereageerd wordt. Men (hulpverlening, justitie...) wil reageren op de feiten én tegelijkertijd de jongere ook 'helpen. De opgelegde maatregel is echter vaak *de facto* (geconcipieerd als) een sanctie. Voor de jongere zelf komt dit in elk geval vaak over als een lange sanctie zonder voorzienbaar einde. Niettemin brengt het officiële doel van de reactie, nl. beschermen en niet sanctioneren, met zich mee dat de jongere bij het beslissingsproces over veel minder rechtswaARBorgen beschikt. De spreker is daarom een grote voorstander van een afzonderlijke reactie op enerzijds het feit, en anderzijds de verontrustende situatie;
- Hierop wordt gereageerd dat dit er in de praktijk op neer gaat komen dat men VOS en MOF aanvankelijk scheidt, maar dat beide *in the end* in een instelling weer samen zullen komen.

Een scheiding zal bijgevolg steeds theoretisch blijven, aangezien beide ‘categorieën’ uiteindelijk toch weer samen komen.

2. Mogelijke hinderpalen of gevaren bij een scheiding van MOF- en VOS-trajecten

De deelnemers kregen vervolgens de opdracht om enkele post-its weer te geven welke zaken zij identificeren als mogelijke hinderpalen of weerstanden die een eventuele scheiding in de weg zouden staan. Vervolgens nodigde de moderator de deelnemers uit om hun hinderpalen/weerstanden te delen en bediscussiëren met de groep.

Onduidelijkheid over het concept ‘scheiding’

Scheiding is een begrip dat vele ladingen dekt. Het is nog onduidelijk wat er juist gescheiden moet of zal worden. Zo kan scheiding slaan op ‘beslissingen’, ‘jongeren’, ‘uitvoering’, ‘aard van interventies’... Het is belangrijk dat, wanneer een scheiding van trajecten doorgevoerd wordt, dit goed uitgewerkt wordt. Het moet volledig duidelijk zijn wat in welke situatie moet/mag gebeuren. Dit alles behoeft verdere verduidelijking en uitwerking voor een meer gefundeerd debat.

De deelnemers schuiven al enkele verfijningen naar voren: .

- Kader: eigenlijk gaat het niet om de inhoud van de reactie. De inhoud mag/moet in feite gelijkaardig zijn. Het is het kader waarbinnen de reactie vorm krijgt, dat moet verschillen.
- Infrastructuur: er gaan stemmen op om geen scheiding te voorzien op vlak van de infrastructuur. VOS- en MOF-jongeren zouden niet in afzonderlijke leefgroepen met een andere werking mogen worden geplaatst. De werkwijze en de aanpak wordt bij beide jongeren dezelfde geacht, omdat zij in de meeste gevallen een gelijkaardige basis hebben, ongeacht of al dan niet een feit gepleegd werd. Beide ‘types’ jongeren vragen begeleiding. De vrees bestaat dat bij scheiding van infrastructuur allerhande voorzieningen zullen worden opgericht, naargelang de problematiek(en) die zich op dit moment aandient (aandienen).

Een scheiding impliceert ook een verbinding. Wat niet wordt gescheiden, blijft immers verbonden. Daarom is het noodzakelijk te weten wat wordt gescheiden en hoe scheiding gedefinieerd wordt. De verbinding tussen beide trajecten verdient evenveel aandacht.

Gevaar voor een meer bestraffende reactie

Bij scheiding komt het concept ‘MOF’ sterk naar de voorgrond. Wat wordt hieronder begrepen of wat gaat men hieronder (allemaal) begrijpen? En welke implicaties heeft dit dan op de organisatie en infrastructuur? De vrees bestaat dat het beleid en de praktijk gestuurd zullen worden door tendensen. Dit is nu al merkbaar doordat er aparte voorzieningen bestaan voor onder meer loverboys, (teruggekeerde) Syriëstrijders, weglopers...

Iemand merkte op dat de intentie van de scheiding mogelijk wel goed is, maar dat dit ook een ‘valkuil’ kan zijn. De mogelijkheid bestaat dat scheiding leidt tot het vervallen in/behouden van het oude denkpatroon in termen van bescherming resp. sanctionering. Het herstelaspect, dat

essentieel wordt geacht bij een MOF, dreigt te worden vergeten. Dit is een bezorgdheid die leeft en maakt dat dat er met enige argwaan naar een scheiding van trajecten wordt gekeken.

Onder de deelnemers leeft de algemene vrees dat een scheiding leidt tot het reageren op strafbare feiten vanuit een straffend en repressief perspectief. Terwijl de algemene consensus onder hen, ongeacht de professionele achtergrond, is dat een antwoord op jeugddelinquentie vanuit een welzijnspectief moet worden geformuleerd.

Een scheiding van trajecten impliceert niet noodzakelijk het straffen van een MOF-jongere. Ook hier kan een sterktegericht antwoord een betere oplossing blijken. Een afzonderlijk traject betekent niet automatisch de toepassing van het strafrecht. Een mogelijke reactie op een strafbaar feit kan bijvoorbeeld een herstelbemiddeling naar aanleiding van een MOF zijn, gecombineerd met een contextbegeleiding en/of verblijf wanneer in deze situatie ook sprake is van een VOS.

(Gevaar voor) Etikettering

Eén van de deelnemers geeft aan dat er meer is dan het onderscheid tussen VOS- en MOF-jongeren. De ene VOS wordt, vaak per toeval, tot een MOF 'gedreven', de andere niet. Bovendien worden veel feiten niet opgemerkt. Die ene VOS-jongere blijft dan een VOS-jongere, terwijl iemand die wel wordt 'gepakt' plots als MOF-jongere geëtiketteerd wordt. De jongeren onderscheiden zich bijgevolg niet door het al dan niet plegen van een feit. Er mag daarom ook geen onderscheid van behandeling bestaan.

Jongeren zijn niet etiketteerbaar. Toch moeten we beseffen dat jongeren, net als wijzelf trouwens, wel zeer veel etiketten dragen doorheen het leven. Zij zijn tegelijkertijd student, broer, zoon, maat, lief... Wij beschikken allen over verschillende hoedanigheden, en in elk van die hoedanigheden moeten we erkend worden. De twee hoedanigheden van VOS en MOF zijn verschillend. Dat moet worden erkend en je moet ze daarom ook op een verschillende manier kunnen benaderen. Momenteel is het zo dat wanneer een jongere een pakje sigaretten steelt, hij als een MOF-jongere bestempeld wordt, waardoor hij voorrang 'geniet' en nog jarenlang verbonden blijft aan de jeugdrechtbank. Dit terwijl voor een VOS *au fond* geen plaats is. Dit moet toch tot enkele bedenkingen leiden. Enerzijds moet er geen hulpverleningsdwang gecreëerd worden louter en alleen omdat er sprake is van een feit, maar waar geen hulpverleningsnood aanwezig is. Anderzijds is het dringend tijd dat werk gemaakt wordt van een effectief recht op jeugdhulp.

Niet elke minderjarige die een MOF pleegt, is noodzakelijk ook een VOS. Een 'pure' MOF-jongere moet kunnen worden gesanctioneerd zonder dat *per se* begeleiding gegeven moet worden.

Jeugdrechters zijn heel beschermend

Jeugdrechters lijken vaak hardnekkig 'beschermend' te willen optreden, en zeggenschap over het dossier te willen behouden.

3. Mogelijke argumenten voor een scheiding van MOF- en VOS-trajecten

De deelnemers kregen tenslotte de opdracht om weer te geven welke voorwaarden zij identificeren opdat de hinderpalen of weerstanden worden omgebogen. Wat hebben zij nodig of zien ze dat nodig is opdat een scheiding van trajecten gedragen zou kunnen zijn.

Nood aan een welzijnsgerichte reactie

Als een jongere een feit pleegt, moet steeds een reactie komen op dat feit. Plaatsing of contextbegeleiding zijn beschermende reacties, maar daarnaast moet ook een reactie komen op het feit zelf, in de vorm van een pedagogische maatregel, een herstelbemiddeling, een gemeenschapsdienst... Dit wordt als de beste manier beschouwd om een MOF-jongere aan te pakken. Dit impliceert een scheiding van trajecten.

Naast de jongere is er ook nog het slachtoffer

In deze hele discussie mag het slachtoffer van een MOF niet vergeten worden. Dit onderscheidt een MOF-jongere van een VOS-jongere. Je kan niet louter de jongere zelf en zijn traject centraal stellen. Het slachtoffer moet worden betrokken. Zo rijst de vraag of er niet meer op herstelbemiddeling moet worden ingezet.

Nood aan duidelijke rechtswaarborgen

Ook bij een welzijnsgericht antwoord op jeugddelinquentie moet de jongere rechtszekerheid, rechtsduidelijkheid en rechtswaarborgen genieten. Dit is een fundamentele vereiste in een rechtstaat dat mensen- en kinderrechten zegt te respecteren.

4. Meer algemene discussiepunten los van gescheiden trajecten

Tijdens het debat kwamen eveneens een aantal elementen aan bod die wijzen op de inbedding van het scheidingsvraagstuk in een ruimere context.

Nood aan effectief recht op jeugdhulp

Het gebrek aan werkelijk recht op jeugdhulp is een enorme hinderpaal. Er moet dringend werk gemaakt worden van een effectief recht op jeugdhulp.

Jeugdrechters zouden meer middelen ter beschikking moeten hebben om de opdrachten naar behoren te kunnen uitvoeren en de fundamentele rechtswaarborgen van de jongeren te garanderen.

Meer aandacht voor de overgang naar volwassenheid

De deelnemers wijzen op een noodzakelijk discussie over de overgang naar meerderjarigheid. Dit vormt nu een probleem. Je gaat van een 'dwingend' VOS- of MOF-statuuut naar de vrijwilligheid. Er is hieromtrent nog veel onduidelijkheid die moet worden weggewerkt.

Erkenning van de rol en positie van de jongere zelf

Zeer veel hangt af van de medewerking van de jongere zelf. De praktijk wijst uit dat bij goede medewerking van de betrokken jongere, sanctionering vaak vermeden kan worden.

Het (on)begrip van de jongeren zelf is vaak een hinderpaal. Men geeft het voorbeeld van een jongere die in gemeenschapsinstelling wordt opgenomen en zich bij wijze van spreken 'nestelt' binnen die setting, waarbinnen een zekere structuur geldt. Wanneer de jongere vervolgens zonder meer in de dagdagelijkse realiteit 'gedropt' wordt, klinkt het vaak "ik was beter in de gemeenschapsinstelling gebleven". Je stoot op onbegrip van de jongere. Participatie en werken vanuit de kracht van de jongere zelf zijn daarom belangrijke sleutels tot enige echte 'hulp', en dit staat los van enige scheiding van trajecten.

5. Concluderende opmerkingen

Een aantal argumenten pleit in de richting van een scheiding. Als er feiten gepleegd worden, dient hierop gereageerd te worden, en dit naast de hulp die een jongere mogelijks nodig heeft. Een jongere heeft in dit kader nood aan transparantie en duidelijkheid. Hij/zij moet weten waar hij/zij aan toe is. Dit impliceert ook dat de jeugdrechtbank heldere en begrijpbare taal hanteert. Het is een grondrecht van de jongere op een goed gemotiveerd vonnis in een duidelijke en begrijpbare taal. Ook jongeren hebben rechtswaarborgen die gerespecteerd dienen te worden.

Maar er zijn ook een aantal gevaren aan een mogelijke scheiding verbonden. Het gevaar bestaat immers dat het voorstel zal leiden tot een meer bestraffende aanpak van jongeren die delicten plegen. Het is daarom belangrijk dat beide trajecten met elkaar verbonden blijven en het welzijn van de jongere de gemeenschappelijke leidraad vormt. Het gevaar bestaat ook dat jongeren in hokjes geduwd worden en een etiket opgeplakt krijgen. Ook dit dient vermeden te worden.

De rol en de positie van de jongere is een onmisbare, noodzakelijke en belangrijke schakel. Uitgaan van de krachten van de jongere, hem/haar inspraak geven en hiernaar luisteren zijn belangrijke uitgangspunten. De voorgestelde onderzoeken wijzen nogmaals op dit steeds wederkerend pijnpunt bij het omgaan met VOS- en MOF-jongeren.